

Willem J. Cuweneel

DANKBAAR
onderweg

dagboek bij de
Heidelbergse
Catechismus

Willem J. Ouweneel

Dankbaar onderweg

Dagboek bij de Heidelbergse Catechismus



Uitgeverij Kok – Utrecht, 2016
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl

© Willem J. Ouweneel, 2015
Omslagontwerp Patrick Staal
Vormgeving binnenwerk ZetSpiegel, Best
ISBN 978 90 435 2648 7
ISBN e-book 978 90 435 2649 4
NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Voorwoord

In dit boek gaan we een heel bijzonder avontuur aan. Ik zal je voorstellen aan een van de meest invloedrijke gidsen voor de christelijke leer die de protestantse christenheid ooit gekend heeft. Deze gids wordt de Heidelbergse Catechismus genoemd, omdat hij is opgesteld in de stad Heidelberg en officieel is aanvaard in die stad op 19 januari 1563. Deze Duitse stad, op de oevers van de rivier de Neckar, was ooit de hoofdstad van een van de belangrijkste van de vele onafhankelijke gebieden waarin het Duitse ('Heilige Roomse') Rijk in die tijd was verdeeld. De Duitsers noemen dit gebied de *Pfalz*, Nederlanders spreken van de Palts. (De naam komt van het Latijnse *palatinum*, een bijvoeglijk naamwoord dat is afgeleid van *palatium*, waarvan ook ons woord 'paleis' is afgeleid.) Het gebied was zo belangrijk omdat het een van de zeven landen was waarvan de vorsten de Heilige Roomse Keizer verkozen. Daarom werden deze vorsten 'keurvorsten' genoemd ('keuren' is 'kiezen').

In die tijd werd het land geregeerd door keurvorst graaf Frederik III van de Palts (1515-1576), wiens bijnaam 'de Vrome' was. Hij was een overtuigd aanhanger van de Reformatie, die twee jaar na Frederiks geboorte door Maarten Luther was begonnen in Wittenberg, en hij bevorderde het protestantisme in zijn land zo veel mogelijk. Helaas was het protestantisme toen al verdeeld in lutheranen (die Luther volgden) en calvinisten (die Johannes Calvijn volgden, de reformator van Genève), die over enkele belangrijke thema's van mening verschilden, zoals het heilig avondmaal.

De calvinisten werden gewoonlijk aangeduid als 'gereformeerden'. (Je ziet dus dat de lutheranen wel reformatorisch waren, maar niet gereformeerd...). Graaf Frederik koos de zijde van de gereformeerden. Maar onthoud alsjeblieft dat de lutheranen en de gereformeerden het over alle voornaamste thema's van het christelijk geloof van harte eens waren! Om zijn onderdanen te helpen het christelijk geloof te begrijpen zoals protestanten het opvatten, maakte Frederik een plan. Heidelberg had een universiteit, die uiteraard een theologische faculteit bezat. Deze was nu in handen van de protestanten. Graaf Frederik vroeg de professoren,

met name Zacharias Ursinus, een soort cursus te ontwikkelen waarin de voornaamste elementen van het christelijk geloof moesten worden uiteengezet. Zo'n leerstellig overzicht werd een *catechismus* genoemd; dat woord komt van een Grieks werkwoord dat 'mondeling onderwijzen' betekent. *Catechese* was de eeuwenoude term voor het godsdienstig onderwijs aan kinderen en jongvolwassenen. Een catechismus heeft gewoonlijk de vorm van een serie vragen over godsdienstige onderwerpen, gevolgd door de antwoorden. Vaak moesten de leerlingen zowel de vragen als de antwoorden uit het hoofd leren, en hier en daar gebeurt dat nóg.

Het is fascinerend te zien hoe jong de professoren waren aan wie graaf Frederik vroeg een catechismus samen te stellen. Ten tijde van het verzoek was Zacharias Ursinus (1534-1583) een jaar of 27. Zijn voornaamste medewerker, Caspar Olevianus (1536-1587), hofprediker van Frederik, was in die tijd pas 25. Stel je voor! Vandaag begint een theoloog rond die leeftijd aan zijn academische carrière. Ter vergelijking: denk eraan dat Johannes Calvijn de eerste versie van zijn *Institutie van de Christelijke Religie* schreef toen hij pas 26 was! Wel goed om te weten is dat deze mensen veel eerder stierven dan wij gemiddeld doen (Luther was pas 62 toen hij stierf, Calvijn 54, Olevianus 50 en Ursinus pas 48). Dus ik neem aan dat God hun de genade gaf om vroege starts te maken!

De Heidelbergse Catechismus was niet de eerste protestantse catechismus. Luthers *Grote Catechismus* dateert uit 1529, en Calvijns *Geneefse Catechismus* (eerste versie) uit 1541. Zoals gezegd moeten we de verschillen tussen de twee tradities niet overdrijven. Per slot van rekening was de gereformeerde Ursinus een leerling en vriend van Luthers invloedrijkste collega en medestander Philippus Melancthon (1497-1560). Bij het opstellen van de Heidelbergse Catechismus gingen Ursinus en Olevianus echter meer uit van de Geneefse Catechismus, en ook van de eenvoudige catechismus die geschreven was door de Poolse reformator Johannes à Lasco (1499-1560).

De bekende Westminsterse Grotere en Kleinere Catechismussen stammen uit een veel latere tijd (ca. 1647) en zijn veel uitgebreider; ze bevatten een aantal theologische ideeën die in de tijd van de Heidelbergse Catechismus nog nauwelijks tot ontwikkeling waren gekomen. Naar mijn mening staat de Heidelbergse Catechismus daarom dichterbij de taal van de Schrift dan de Westminsterse Catechismussen; hij is ook eenvoudiger en beknopter. In elk geval ken ik nauwelijks een catechismus die ik meer zou aanbevelen bij evangelische lezers dan de Heidelbergse

Catechismus (ik noem dit omdat ik er de voorkeur aan geef mezelf evangelisch te noemen, al stam ik wel af van zo'n vijftien duizend Nederlands Hervormde – vóór 1816 Nederduits Gereformeerde – voorouders.)

Het was dominee Petrus Dathenus (ca. 1531-1588) die de Heidelbergse Catechismus vanuit Heidelberg naar de Nederlanden bracht; hij was een van de leidende theologen in de Nederlandstalige wereld van die tijd. De Provinciale Synode van Alkmaar (1573) gaf het bevel dat in alle gemeenten een preek over een thema uit de Heidelbergse Catechismus gehouden moest worden tijdens de middag- of avonddienst. Dit voorbeeld werd door de andere Nederlandse provincies nagevolgd. In 1586 werd de Heidelbergse Catechismus aanvaard door de Nationale Synode van Den Haag. De beroemde Synode van Dordrecht (1618-1619) herzag de Heidelbergse Catechismus en schreef die voor aan alle professoren, predikanten, ouderlingen en diakenen in de Nederduits Gereformeerde Kerk.

Uiteraard is de Heidelbergse Catechismus niet geïnspireerd zoals de Bijbel dat is. Het is een stuk gebrekkig mensenwerk – en toch is men verbaasd wat een meesterwerk het is! Zo kort na de Reformatie geschreven! Ik ken nauwelijks een academische theologische deskundige die het met elk detail van de Heidelbergse Catechismus eens is, maar wat maakt dat uit? Natuurlijk missen we bepaalde elementen die, als de Catechismus vandaag geschreven zou worden, er vermoedelijk in zouden worden opgenomen, zoals de plaats van Israël, meer bijzonderheden over het werk van de Heilige Geest in de gelovigen en meer bijzonderheden over de betekenis van het koninkrijk van God in het praktische leven van de gelovigen. Maar bedenk wel dat dit een handboek voor leerlingen is. Het is opgesteld om kinderen en pasbekeerde christenen te onderwijzen. Als we meer bijzonderheden over allerlei thema's zouden opnemen, zou het handboek gemakkelijk te omvangrijk kunnen worden.

De Heidelbergse Catechismus bestaat uit drie delen (Ellende, Verlossing en Dankbaarheid) en ik onderscheid daar zestien onderwerpen in, variërend van de Apostolische Geloofsbelijdenis tot de Tien Geboden en het Onzevader. De thematiek is verdeeld over 52 zondagen (zondag 1 tot en met zondag 52), zodat de predikant gedurende precies een jaar over de Catechismus kan preken, en dan, indien gewenst, opnieuw kan beginnen. En er zijn in totaal 129 vragen en antwoorden (vr./antw. 1-129). Ik heb de hele inhoud verdeeld over 365 dagen, zodat de lezer het boek kan gebruiken als een dagboek en er in een heel jaar doorheen kan gaan.

Over sommige vragen en antwoorden zal ik het maar één dag hebben, over andere wel vijf dagen.

Ik wens mijn lezers Gods rijkste zegen toe terwijl zij van Dag 1 naar Dag 365 gaan. Hoe geweldig zou het zijn als ouders dit boek met hun tieners zouden bestuderen! Per slot van rekening was de Heidelbergse Catechismus allereerst bedoeld voor de jongeren in de christelijke gezinnen.

Onthoud: mijn doel is niet (het onderwijzen en verklaren van) de Heidelbergse Catechismus als zodanig, maar mijn doel is hetzelfde als dat van de Heidelbergse Catechismus zelf: de lezer dichterbij de Schrift te brengen. En zelfs dat is niet mijn uiteindelijke doel (of trouwens dat van de Heidelbergse Catechismus): mijn verlangen is dat de lezer dichterbij gebracht mag worden bij de God van de Schrift en bij zijn eniggeboren Zoon: Jezus Christus.

Graag dank ik dr. Nelson D. Kloosterman (USA) van harte voor zijn deskundige redactiewerk ten aanzien van het oorspronkelijke Engelse manuscript. En ik ben diep dankbaar jegens de uitgever van de Engelstalige editie, John Hultink (Can.), die op het idee van een dagboek kwam en mij heeft aangemoedigd dit project te ondernemen.

Willem J. Ouweneel

Engelse editie voltooid in Cwm Cywarch (Dinas Mawddwy, Wales, UK),
18 juli 2015

Nederlandse editie voltooid 'In den Olden Bongerd' (Miste, Winterswijk,
NL), 6 november 2015

Praktische punten

- (1) In dit boek gebruik ik de HSV (Herziene Statenvertaling) voor het Oude, en de Telosvertaling voor het Nieuwe Testament, tenzij anders aangegeven. (De Telosvertaling staat heel dicht bij de Statenvertaling, maar heeft twee voordelen: ze bevat eigentijds taalgebruik én volgt voor het Nieuwe Testament de hedendaagse Griekse tekstedities.)
- (2) Voor de HC gebruik ik de versie van de Protestantse Kerk in Nederland (www.protestantsekerk.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Heidelbergse-Catechismus-Protestantse-Pers-Heerenveen-2009.pdf). Voor een oudere en letterlijker vertaling van de HC zie theologienet.nl/documenten/overig/catechismus.htm, waarnaar ik soms zal verwijzen.
- (3) Elk dagblaadje heeft een titel met daarachter drie nummers, bijvoorbeeld (4-9-3); dat betekent: zondag 4, vr./antw. 9, deel 3.
- (4) Wat het gebruik van hoofdletters voor goddelijke personen betreft, pas ik me aan bij de Telosvertaling. Ik schrijf ‘Heere’ als het gaat om de weergave van de Hebreeuwse naam Jahweh, en ‘Heer’ als het gaat over het ‘Heer-zijn’ van Jezus Christus. ‘Heere’ is de *naam* van God, ‘Heer’ is een van de *titels* van Christus.
- (5) Als de tekst van dit dagboek hardop wordt voorgelezen, is het mijn advies *niet* de Schriftverwijzingen hardop voor te lezen die tussen haakjes worden genoemd. Dat is moeizaam om naar te luisteren. Ze zijn alleen bedoeld voor persoonlijke studie.

Andere talen

Als je van talen houdt: dit is hoe vr./antw. 1 klinken in de oorspronkelijke talen: Latijn en (oud) Duits (gevolgd door de oudste Nederlandse editie en een oude Engelse editie):

Quaestio 1. Quae est unica tua consolatio in vita et in morte?

Responsio. Quod animo pariter et corpore, sive vivam, sive moriar, non meus, sed fidissimi Domini et servatoris mei Iesu Christo sum proprius, qui pretioso sanguine suo, pro omnibus peccatis plenissime satisfaciens, me ab omni potestate diaboli liberavit...

1. Frage. Was ist dein einiger trost in leben vnd in sterben?

Antwort. Das ich mit Leib vnd Seel, beyde in leben vnd in sterben nicht mein, sonder meines getrewen Heilands Jesu Christi eigen bin, der mit seinem thewren blut, für alle meine sünden volkomlich bezalet, vnd mich auß allem gewalt des Teuffels erlöset hat...

1. Vraag. Welke is uw eenige troost, beide in het leven en sterven?

Antwoord. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, die met zijn dierbaar bloed voor al mijne zonden volkomen betaald en mij uit alle heerschappij des duivels verlost heeft...

Question 1. What is thy only comfort in life and death?

Answer. That I with body and soul, both in life and death, am not my own, but belong unto my faithful Savior Jesus Christ; who, with his precious blood, has fully satisfied for all my sins, and delivered me from all the power of the devil...

Dag 1 – Mijn enige troost (1-1-1)

V. Wat is uw enige troost, zowel in leven als in sterven?

A. Dat ik met lichaam en ziel, zowel in leven als in sterven, niet mijzelf toebehoor, maar mijn getrouwe Zaligmaker Jezus Christus...

Wat een prachtig begin van de Catechismus! We storten ons niet meteen in allerlei moeilijke theologische thema's, maar eerst wordt ons een heel persoonlijke en praktische vraag gesteld. 'Uw' is hier enkelvoud. Jij, man of vrouw, jongen of meisje, wat is jouw 'troost'? Wát je omstandigheden, je zonden, je gezondheidstoestand of je sociale en economische situatie ook zijn, waar vind je enige 'troost', de bemoediging die je aan de gang houdt? We hebben troost nodig als we in rouw zijn, als we ons ellendig voelen, als we huilen. Geen mens kan door het leven gaan zonder af en toe te huilen. Als dat gebeurt, heb je troost nodig. Je hebt misschien goede mensen om je heen die jou bemoedigen. Maar waar vind je troost waar je echt wat aan hebt, niet alleen in dit leven, maar ook in de dood – en zelfs nog verder?

Het antwoord is bijzonder. Ik ben niet op mezelf. Of sterker: ik ben niet *van* mijzelf. Ik behoor toe aan iemand die de grootste zegen is, niet alleen voor mijn ziel, maar zelfs voor mijn lichaam; niet alleen wanneer ik ga sterven, maar ook tijdens mijn hele leven hier op aarde.

Let erop dat de 'ik' die hier antwoord geeft, spreekt als een gelovige. Dat is in de Catechismus gewoonlijk het geval. Dit is niet een evangelisatieboek om buitenstaanders aan te trekken (ook al *kunnen* ze erdoor worden aangetrokken), maar om gelovigen te onderwijzen, met name jonge gelovigen. De Catechismus spreekt de kinderen van gelovigen die trouw de Heere dienen vaak aan alsof zij ook gelovigen zijn (hoewel dat natuurlijk niet altijd zo is). Al jong mogen ze leren wat het is om niet van jezelf te zijn, ook niet van je ouders, maar van Christus.

Let erop dat ons leerboek niet zegt: 'Jezus is van mij,' hoewel dat zeker waar is. Maar er staat: 'Ik ben van *Jezus*.' Ik ben zijn dienaar. Hij is mijn Zaligmaker, dat wil zeggen: Hij redde mij eerst, en nu dien ik Hem. De bruid in het Hooglied zegt eerst: 'Mijn Liefste is van mij en ik ben van Hem' (2:16; vgl. 6:3), maar later zegt ze: 'Ik ben van mijn Liefste en Zijn begeerte gaat naar mij uit' (7:10). Wat is grootser voor een gelovige dan dit te mogen zeggen?

Wat is mijn enige troost, zowel in leven als in sterven? Dat ik met lichaam en ziel, zowel in leven als in sterven, niet mijzelf toebehoor, maar mijn getrouwe Zaligmaker Jezus Christus.

In dit dagboek neemt Willem J. Ouweneel de lezer mee door de Catechismus. Elke dag begint met een citaat uit het protestantse leerboek, dat daarna uitgelegd wordt in een korte overdenking. De auteur geeft duidelijke uitleg over het christelijke geloof en de uitwerking daarvan in het dagelijkse leven. Zijn verlangen is dat de lezer dichter gebracht mag worden bij de God van de Schrift en bij zijn eniggeboren Zoon: Jezus Christus.

Willem J. Ouweneel is gepromoveerd in de natuurwetenschappen, de filosofie en de theologie. Hij is emeritus hoogleraar systematische theologie. In het voorwoord van *Dankbaar onderweg* schrijft hij: 'In dit boek gaan we een heel bijzonder avontuur aan. Ik zal je voorstellen aan een van de meest invloedrijke gidsen voor de christelijke leer die de protestantse christenheid ooit gekend heeft: de Heidelbergse Catechismus.'

NUR 707
ISBN 978-90-4352-648-7



9 789043 526487 >

WWW.KOK.NL

uitgeverij

